РЕЦЕНЗІЇ

Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2024. – Т. 50. – С. 173-175
DOI: 10.31861/mhpi2024.50.173-175

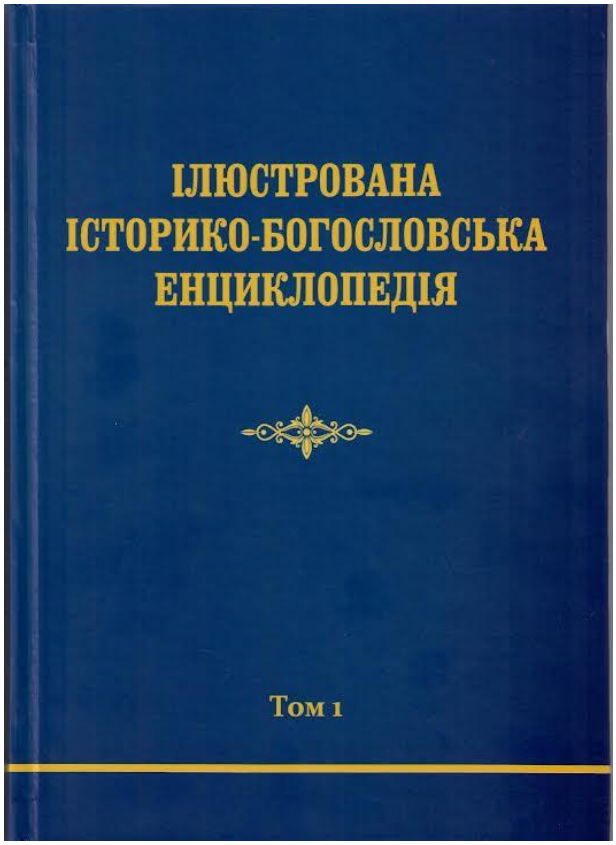
Modern Historical and Political Issues: Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2024. – Volume. 50. – pp. 173-175
DOI: 10.31861/mhpi2024.50.173-175

Богдан Боднарюк[1]

В традиціях українського енциклопедизму

Bohdan Bodnariuk[1]

The Ukrainian encyclopaedic tradition

Ілюстрована історико-богословська енциклопедія: в 4-х т./ редкол. В. О. Балух (голова), В. В. Коцур (заст. голови) та ін. Чернівці: Друк Арт, 2024. Т.1. 472 с.

Коли мова заходить про енциклопедичні видання, з пам'яті випливає відома давньогрецька пайдейя з її «навчанням у повному колі». В античному світі, як відомо, зібрана, упорядкована й систематизована інформація, зафіксована письмово, – носила назву «звід знань». Цей «звід» одночасно мав і науковий, і довідковий характер. Протягом наступних століть «формат» енциклопедій тематично, предметно й галузевоурізноманітнювався, разом зі змістовим наповненням та діапазоном тлумачень тих чи інших, вміщених в них дефініцій.

У середньовічну епоху, з її схоластичним мисленням, різноманітні знання найчастіше «концентрувались», зберігались й поширювались ерудованими вченими-енциклопедистами. Їхні твори мали різні назви – компендіум, зерцало, мануал, лексикон, а також – різний аналітичний та інтерпретаційний рівень. Однак, кількість залучених термінів та якість обробленого матеріалу поступово зростали. Цілком природно, що зростав і кругозір читачів, підсилений інтелектуальними вимогами й звичайною цікавістю.

Ренесансні трансформаційні тенденції суттєво активізували процес накопичення, уніфікації та репрезентації розрізнених наукових знань. Як наслідок, у реформаційному XVI ст. з'являється саме поняття «енциклопедія» (або «циклопедія») з відповідною структурою типологізацією, рубрикацією, спеціалізацією; статті в ній розташовуються за принципом словникової абетки, а не за середньовічною системою ієрархічної сенсової значимості (метафізичної пе-

[1] Доктор історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна.
Doctor of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of World History of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine.
E-mail: b.bodnariuk@chnu.edu.ua; https://orcid.org/0000-0002-2372-1754.

© 2024 Bohdan Bodnariuk. Published by Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (CC BY 4.0).

реваги). Надалі, упродовж XVII-XVIII ст. енциклопедії набувають вже того вигляду й того практичного призначення, які у цілому зберігаються і в наш час.

Разом з тим, домінуюча освітньо-просвітницька складова енциклопедій XVIII-XIX ст. обумовила їхню популярність серед освіченого міського населення, безсумнівну пізнавальну користь, нарешті – зростання попиту і наукової ваги. На межі XIX-XX ст. у багатьох європейських країнах й на північноамериканському континенті з'явились власні національні енциклопедичні проекти; нестала виключенням і Україна. XX ст. в інформаційній площині без перебільшення можна назвати століттям багатотомних енциклопедій, енциклопедичних словників та численних довідникових видань.

Нині, коли добігає кінця перша чверть XXI ст. і перевага (пріоритетні позиції) у науковому світі значною мірою віддається широким можливостям мультимедійних технологій та залученню штучного інтелекту з його потенційними можливостями, – паперові спеціалізовані енциклопедії, тим не менш, на практиці ще зберігають свою актуальність, культуртрегерську орієнтацію йпросвітньо-пізнавальні позиції.

В означеному контексті, отже, можна привітати поважний авторський колектив першого в нашій країні видання «Ілюстрованої історико-богословської енциклопедії» у чотирьох томах. Перший том побачив світ цього, 2024 року. На увагу, й це надзвичайно приємно визнавати, заслуговує високий професіоналізм і фахова обізнаність авторів-укладачів.

Проект очолив доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України – Василь Балух (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича). До робочої групи увійшли: доктор історичних наук, професор, академік НАПН України Віктор Коцур (Університет Григорія Сковороди в Переяславі); доктор історичних наук, професор Віталій Коцур (Університет Григорія Сковороди в Переяславі); доктор філософських наук, доцент Микола Шкрібляк (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); доктор історичних наук, професор Ігор Возний (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); кандидат історичних наук, доцент Олексій Балух (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); кандидат історичних наук і кандидат богословських наук, доцент Микола Щербань (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); кандидат історичних наук і кандидат богословських наук, доцент Микола Лагодич (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); кандидат історичних наук Ігор Луцан (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича).

Ознайомлення з текстом тому енциклопедії дозволяє констатувати: статті, розміщені за алфавітом, в якості довідникової функції з використанням грунтовного категоріально-понятійного апарату, – відображають сучасний рівень (і стан) знань, суджень, визначень, тлумачень та оціночних критеріїв з цілої низки наукових галузей гуманітарного спрямування – історії, теології, філософії,біографістики, релігієзнавства, культурології, мистецтвознавства. Крім того, всебічному витлумаченню піддаються поняття і терміни з таких суміжних наук як лінгвістика, діалектика, естетика, історіософія, психологія, соціологія, фольклористика.

Вдале синтезне використання авторами статей синхронічного й діахронічного підходів при визначенні етимологічної чи генезисної основи термінів, відчутно посилює аналітичний компонент енциклопедії. Так само імпонує сама термінологічна палітра видання, яка охоплює – в межах перших п'ятьох літер українського алфавіту (від А до Ґ) – багато конкретизованих дефініцій з біблеїстики, догматики, апокаліптики, екклесіології, джерелознавства, морального і пастирського богослов'я, патрології, аскетології, канонічного права, культово-обрядових практик світових релігій, літургіки, агіографії, християнської пропедевтики.

Чимало статей у виданні автори присвятили теології катафатичній іапофатичній, апологетиці, герменевтиці й ісагогіці, есхатологічним та езотеричним вченням, іконографії, аспектам демонології, ангелології, гімнографії, каббалістики тощо.

Необхідно підкреслити, що розмиїтний та вельми цікавий фактологічний матеріал, постулати, доктрини, основи (канони) віровчення, твердження концептуального характеру, як і резюмуючі акцентуації, – висвітлюються, описуються й інтерпретуються з урахуванням конфесійної специфіки чи особливостей розгалуженої релігійної системи, духовно-світоглядних пріоритетів, етичних і ціннісних орієнтирів представників відповідних церковних структур, організацій та спільнот.

Крім загальнохристиянського цивілізаційного виміру ймгістральної православної ортодоксії (з її єретичними «відгалуженнями»), в статтях «Ілюстрованої історико-богословської енциклопедії» присутні – на рівні варіативних або альтернативних точок зору – космологічні й космо-

гонічні моделі (конструкти) буттєвих реалій, етичних норм і сакралізованихумозорових побудов, з описом ритуалізованих теургічних приписів і регламентацій.

Не менш вдало й гармонійно автори інтегрують у статейні тексти пласт стародавніх міфів, легенд, передань, які органічно підсилюють й урізноманітнюють змістове наповнення енциклопедії. Хороше враження справляють статті, присвячені окремим персоналіям – видатним діячам Християнської Церкви, святителям, пророкам, духовним письменникам, теологам і філософам.

Доречним є і звернення авторського колективу до проблематики, пов'язаної з дохристиянськими віруваннями й греко-римським язичництвом,із його пантеоном олімпійських богів та героїв. У виданні містяться деякі цікаві статті, присвячені філософсько-теологічним категоріям і поняттям з «екзотичних» східних релігій – індуїзму, ведизму, брахманізму, джайнізму, буддизму, синтоїзму, зороастризму. Прикладом, зокрема, можуть слугувати такі статті як «Авеста», «Аватара», «Брахмани», «Вайшнавізм», «Вішну», «Ведизм», «Веданга» та ін.

Науковою об'єктивністю й незаангажованістю у поданні історичного матеріалу позначена стаття «Велесова книга». Ґрунтовністю, панорамністю та чіткістю формулювань характеризуються статті – «Велика схизма», «Біблія, або Святе Письмо», «Григорій Палама», «Великий піст», «Автокефалія», «Адам», «Введення в храм Пресвятої Богородиці».

Текстуальна частина видання унаочнюється значною кількістю тематичних ілюстрацій (не так часто у нас можна зустріти саме ілюстровані енциклопедії й довідники). Окремо необхідно підкреслити якість та логічність підібраного ілюстративного матеріалу.

Звісно, не всі статті цього енциклопедичного видання можуть претендувати на науково-аналітичну глибину та інформаційну повноту. В ряді статей прикінцева рекомендована література є надто обмежена і дещо однотипна, хоча за тридцять останніх років в Україні вийшло чимало наукових публікацій, присвячених – прямо або дотично – окремим термінам й поняттям, котрі, зокрема, фігурують у першому томі «Ілюстрованої історико-богословської енциклопедії».

Будь-яким енциклопедіям – і універсальним, і галузевим, і тематичним, зазвичай, притаманна наявність кодифікованого довідкового апарату. Глосарії, показчики імен, генеалогії богів, географічні назви, різного роду таблиці, корпуси використаних писемних джерел, – які найчастіше подаються у Додатку, полегшують користування матеріалами видання та значно спрощують орієнтацію в самому тексті. У рецензованому томі такий Додаток відсутній.

Якщо авторський колектив можливо вирішить скласти п'ятий (додатковий) том, –у ньому, на наш погляд, доречно би було розмістити, наприклад, такі важливі статті як «Амон», «Атон», «Бібл», «Богиня-матір», «Вавилон», «Великий понтифік», «Геракл», «ГераклідПонтійський», «Астарта».

Однак, висловлені міркування й побажання носять виключно рекомендаційний характер. Разом з тим, в умовах повномасштабної російської агресії, зважаючи також на скрутну ситуацію у сфері національної економіки, – поява «живої» книги, та ще й ілюстрованої спеціалізованої повноцінної енциклопедії, – заслуговує на щире схвалення і всіляку підтримку.

Авторський колектив можна привітати з успіхом та побажати йому якнайшвидшої реалізації усього запланованого проекту – виходу в світ решти томів. Цей колектив вчених-однодумців й справжніх ентузіастів науки, попри несприятливі реалії сьогодення, із честю продовжує нелегку освітньо-просвітницьку справу, розпочату в Україні ще у XIX ст. Миколою Маркевичем та Михайлом Грушевським.